

ACC. N:R M. 12665:1-13.

Landskap: Småland Upptecknare: Joh. Gjöquist, Hultsjö
Härad: Västtra Berättare: " " "
Socken: Hultsjö Berättarens yrke: målarmästare
Uppteckningsår: 1953 Född år 1883 i Hultsjö

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Sköbelmåleri. s. 1-13.

LuF 89.

ACC. N:R M. 12665:1.

L.U.F. 89

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Gamla möbler med dito gamla målningar finnes ju i rätt stor utsträckning bevarade på min trakt varför jag här nedan skall beskriva rätt mycket av sådana bevarade möbler.

Luf. 89
/

De gamla Byråskåpen äro de som mest bevarats, och dessa skåp varierade ofta dels genom att de olika snickarna hade var sin modell och typ, men i stort sett voro skåpen mycket lika varandra, en del snickare gjorde både över och underskåpet i ett stycke alltså sammanhängande, medan en annan snickare tillverkade överskåp och underskåp (den s.k. Klaffen) var för sig. En del snickare gjorde den översta hyllan inne i överskåpet något utåtböjd med utsågade s.k. jack i ytterkanten vanligen 12 sådana för upphängning av silverskedar, 6 styck kaffeskedar och 6 styck matskedar. Underskåpet "klaffen" varierades även av de olika tillverkarna, en del gjorde dörrar både på över och underskåpet, medan andra på underskåpet gjorde lådor på sina skåp, vilka bestod av 4 lådor 3 större samt en mindre överst närmast lämmen. Ett hade dock alla snickare gemensamt den s.k. sneda lämmen på underskå-

11

ACC. N:R M. 12665:2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

pet samt innanför lämmen smålådor, vanligtvis tre stycken på var-
dera sidan trappformigt från den nedersta uppåt, vidare gjorde en del
del snickare en liten smal låda överst mellan sidolådorna, medan
andra gjorde ett öppet fack nedanför den lilla lådan mellan si-
dolådorna, medan en del snickare gjorde hela facket öppet mellan
sidolådorna, mdan ofta finns på en del byråskåp en liten låda ö-
ver samt en likadan under varefter i den del av facket som blev
kvar en liten dörr insattes. Ofta gjordes två smala upprättstå-
ende lådor tätt vid sidan av sidolådorna, varför mittfacket här-
igenom blev mycket mindre, ja det finnes ännu mera varianter på
dessa gamla skåp. De möbler som mäst dekorerades med blommor vo-
ro mästadels de ovannämnda byråskåpen och då särskilt fyllningar-
garna i dörrarna på överskåpen "speglarna", på dessa voro alltid
målade i huvudsak gammaldags tulpaner samt mycket konstigt blad-
verk, varvid alla de gamla målarna hade ett gemensamt genomgående
drag då det var fråga om dessa tulpanmålningar, vidare voro alla
profiler på dörrspeglar och lådkanter alltid målade med någon

ACC. N:R M.12665:3.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3

röd sjaskig färg. Inne i underskåpet innanför lämmen målades alla smålådorna i någon blågrågrön allmogefärg med kanterna mellan lådorna målades antingen mörkt gröna eller också med den sjaskiga röda färgen. Mycket sällan blomkransar blomvaser eller blad etc, på byråskåpen. Blomkransar däremot mycket ofta eller nästan allmänt på kistor bord och stolar samt även på bänkar särskilt på s.k. "fällbänkar" blomrankor däremot målades i ganska stor utsträckning på på vagnsäten samt på s.k. "skrinor" skäckteträn o dyl. Till bottenfärg användes på en del byråskåp en blågrön färg till hela skåpet, medan en annan typ av målare målade endast fyllningarna "speglarna" på skåpen i den ovan nämnda blågröna färgen. Vidare funnos alltid initialer vilka vanligtvis voro placerade på över-skåpets översta ramstycke, mannens initialer och årtal på den vänstra dörrens ramstycke, hustruns på den högra dörrens ramstycke. Men ganska ofta hände det att årtalet placerades så att halva årtalet stod på ena och halva på den andra dörren. Vidare hade en del målare någon piskad brun bottenfärg till sina

3)

ACC. N:R M. 12665:4

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

skåp, men ett gemensamt för alla målare var fyllningarna på dörrararna samt lådorna inne i klaffennvar alltid i den blågröna med det sjaskiga röda som skiljekantar, möjligen som ovan nämts med mörkgröna skiljekantar. Likaså var fallet då det gällde de golvuren, på min trakt kallades de allmänt, och gör så även idag för "Dala eller Moraklockor". En del målare målade hela klockan blågrön, en annan målare brunpikade hela klockan utom själva dörrem som målades blågrön med en del tulpaner (gammaldags) och blad dels på dörren och dels på den nedre delen av klockfodralet på framsidan, men någon gång har undertecknad som är specialist på renovering och framkallning och ommålning av alla sådana gamla antika saker hittat någon ~~xx~~ liten tulpanblomma på sidorna men men detta endast på golvuren. Och såsom en kuriositet kan nämnas att på ett byråskåp till ex, och andra gamla skåp med förresten voro aldrig blommorna riktigt likformiga på höger och vensterdörr ty efter vad jag kan förstå, så målades den ena dörren först och och sedan målades den andra dörren och som då bara sågs efter den

4.

4)

ACC. N:R M. 12665:5.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

först målade. Några direkt kända målare kan jag givetvis inte upp-
ge, men det berättas att de gick omkring bland allmogen och måla-
de skåp, kistor, bord, stolar och spinnrockar m.m. Ett spår av så-
dana målare har jag dock lyckats få reda på, den ena skulle varit
bosatt i Fröderyd och kallades av allmänheten för "Tuppen på Hal-
lorna" men har hört en sägen om att han skulle hetat Rosendahl?
detta var på 1860 och 1870 talen. Vidare fanns ~~en~~ omkring 1902
en Dansk målare som kallades för Manzing eller "Mantzingen" som
gick omkring och renoverade gamla skåp. Träslaget till de flesta
av de gamla skåpen, golvuren m.m. var av furu; Några av byråskåp-
en var dock tillverkade av Ek, men även har jag sett ett och an-
nat även av Björk, samma var även förhållandet med klockor, kistor
och stolar m.m. Men det allra flesta av de gamla möblerna var så-
gott som alltid av furuträ. Skäkteträd samt klappträd, på min trakt
kallades dessa klappträn för "Böstel" har jag ej sett någon direkt
någon målning på. Såsom material voro dessa varierande, en del vo-
ro tillverkade av Al, Lind: Ek och Alm möjligen har jag sett nå-

5

5)

ACC. N:R M. 12665:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

got skäkteträ även av annat träslag såsom gran ock furu. Angående byråskåp finnes för närvarande ett Ekskåp samt ett annat lågt mycket dekorerat furuskåp hos hemmansägare Eric Andersson Lönåsa

Hultsjö, men hur stor gården är som han äger kan jag ej med bestämdhet säga, men om han tillskrives lämnar han gärna upplysning både både beträffande gårdens storlek samt hur länge ovan nämnda skåp varit i släktens ägo, vidare finns ett mycket gammalt furuskåp (Byråskåp) hos hemmansägare Albert Andersson Gränö Rörvik, hans gård är 1/4 dels hemman, men inte heller här kan jag ge någon upplysning hur länge det har varit i släktens ägo.

Vad beträffar kistor så finnes på min trakt många både och större och mindre sådana bevarade. en del av de större kallades för kläd^t kistor, de allra flästa voro tillverkade av furu, men det förekom att på något ställe som skulle anses för mera förmöget blev det en Ekkista. Furukistorna målades i regel men det förekom ganska ofta omålade sådana kistor, och målningen varierade oftast av olika målare, en del målare målade hela kistan blågrön, medan en annan målare gjorde någon sorts ådring på sina kistor, och jag har hört be-

ACC. N:R M. 42665:7.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

rättas om att då kistorna ådrades, tog målaren och skar itu en rå potatis vari han skar en del jack liknande en kam med mycket låga tänder i potatisskivorna, när färgen var uppstruken drog han med denna potatiskam olika formationer beroende på målarens fantasivoro. Ekkistorna däremot mycket sällan målade. Ovan nämde Erik Andersson har flera gamla slätkistor både större och mindre bevarade.

Av andra äldre skåp finnes på min trakt s.k. matskåp och hörnskaap samt hängskaap, Matskåpen hade vanligen sin plats på långsidan av rummet, och då mästadels nere vid dörren till köket, ofta förekom också att matskåpet på min trakt kallades för, "Skänken" och kunde ofta vara placerad på gaveln mellan hörnet och gavelfönstret. Hängskaapet var ganska ofta upphängt på den andra sidan gavelfönstret. Hörnskaapet däremot var för det mesta placerat i hörnet nere vid dörren vid ingången till rummet. I matskänken förvarades en del porslin ävensom mat av olika slag såsom ost, bröd mjölk och sovel m.m. I hörnskaapet förvarades mycket ofta glas såsom ölglas, brännvinsglas "Supesglas" samt även spritvaror m.m.

ACC. N:R M. 12665: 8

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

8

Dessa hörnskåp liksom byråskåpen varierade ofta till formen, en del voro delade på mitten, överdelen något mindre och smalare än underdelen, medan en del skåp voro tillverkade i ett stycke, de hörnskåp som voro odelade hade för det mästa något rundad eller oval framsida med mindre hyllor upptill inne i skåpet vilka i likhet med de delade skåpen användes för glas och dyl. medan de nedersta hyllorna voro väsentligt bredare och användes liksom byråskåpen för mest som linneskåp. Hos en Fröken Amanda Johansson Ejungsberg Rörvik, finnes ännu bevarat ett mycket vackert helt hörnskåp. Överskåpet disponerades vanligen nästan helt av husfädern vilket som ovan nämnts hade sin sprit och sina glas där. Dessa skåp var målade ungefär som byråskåpen, och initialerna fanns såväl på hörnskåpen som på byråskåpen, både mannes och kvinnans vilket jag här ovan ^{redan} beskrivit. Klädsåpet är däremot av yngre datum. På min trakt kom klädesskåpet riktigt i bruk förrän omkring mitten på 1880 talet och då var det alltid målat, de flästa i någon

8)

ACC. N:R M. 12665:9.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

9

sorts brun ådring. Även fanns små byråar ganska låga, med endast tre lådor, dessa byråar användes mycket på min trakt i slutet av 1800 talet, dessa byråar voro mycket dekorerade särskilt på lådorna, en dan liten vackert dekorerad byrå finnes för närvarande hos hemmansägare Tage Carlsson Intäkt Röevik. Den vanligaste färgen på de gamla möblerna, förutom skåpen var alltid en brun färg. Gamla ekkistor målades rätt ofta blommor på bara träet, någon sorts ådring förekom även på bara träet och färgen varierade även då, har sett någon gammal byrå (snedklaff) som var ådrad i någon mörkdrön ådring på bara träet. Schablonmålning förekom i rätt stor utstäckning på slutet av 1800 talet, åtminstone var det så på min trakt, och då mestadels vid målning av blommor samt vid initialernas påläggning m, m.

9/ Vanliga möbler målades alltid utan dekorationer och färgen var då vanligast den bruna färgen om det målades enfärgat, där ådring förekom var det också den bruna färgen som dominerade, men ofta ådrades eller rättare imiterades även björk, ek, och mahogny, och även valnöt förekom huvudsakligen på sängar och bord m, m, Förutom förut om-

ACC. N:R M. 12665:10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

nämnda målare fanns på 1860- 1870 talet en möbelmålare som bodde i Bölingetorp Hultsjö och gick under det allmänna namnet. "Målarmassen" han hette Troligen Magnus eller Magnis, han gick omkring i socknarna och målade och det var då mest möbler. Vad han gått i lära i lära någonstans har jag ej kunnat få reda på, men hans föräldrar hade ett litet torpställe. I huvudsak livnärde han sig på sitt arbete, men på mitten av 1800 talet var det för det mesta fattigt för alla kategorier så även för handtverkarna, och en målare hade inte mer än en banco = 1 krona och 50 öre för de målade ehdragsäng 1 krona för en byrå och dyl. Ofta hade de gamla målarna lärpojkar, och det var ju på dessa som de tjänade litet på ty vanligen fick lärpojken betala en viss summa till mästaren, och detta beräknades för det första året, lärpojken fick alltså arbeta hela året för endast maten plus den erlagda lärlingssumman. Vad hemma målning beträffar blev det ju sällan något ty vanligen hade mästaren ingen verkstad, utan bostaden bestod då för det mesta av ett enda stort rum där hela familjen skulle ha

18

10)

ACC. N:R M. 12665 : //.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

plats, varigenom det inte kunde bli mera än något enstaka möbel
målet hemma, när målarna färdades omkring var det alltid till fots
Om ovan nämde målare hade hjälp till att måla någon kyrka har jag
ej hört något berättas om. Målaremassen han hade en dotter som
var med honom när han gick omkring och målade. I Skepperstad sock-
ken bodde omkring 1880 talet en snickare som hette Ernst Theo-
dor Thelander han både snickade och målade sina möbler som han
fick beställning på, samt målade även åt andra som bad honom måla
han dog 1840 nära 90 år gammal. Att man i hemmen själv målade si-
möbler förekom mycket ofta på sista hävten av 1800 talet.
Några direkta mönster hade de gamla målarna inte utan de målade
sina blommor på gehör, men i slutet av 1800 talet och i början av
1900 talet började man rita mönster på papper, varefter man med
en nål stack hål i konturerna, sedan lades detta genomstuckna pap-
per på den sak som skulle målas, en linnetrasa fylldes, om det var
mörk färggrund med krita, var det däremot ljus botten fylldes tra-
san med kimrök eller någon annan mörk färg, med denna trasa "puns"
slogs det på papperet när man sedan tog bort papperet syntes kon-

//

ACC. N:R M. 12665:12.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

12

turerna genom att den torra färgen slogs igenom desuppstickade hålen. Till färger i själva blomman dels Engelskt rött, Cinnober-rött, tillsatt med något Bränd eller Obränd Terra. Till bladverket användes Cromgrönt, Zinkgrönt, samt grön Umbra någon gång tillsatt med Ultramarinblått. Dessa färger köptes alltid hos någon färg-handlare på orten, på min trakt var det färghandlare i Sävsjö. I mitten av 1800 talet och fram till 1900 talet voro alla färger klumpar eller bitar varför all färg fick rivas, rivningen till-så att på en fyrkantig sten med överytan slät lades färgbitarna varvid sedan en mindre sten "Löparen" användes även den med ne-dersta ytan mycket slät, denna löpare fördes sedan runt över färg-stenen under det att litet linolja så småningom tillsattes tills färgen var slät samt tjock som gröt, för att sedan med en stål-spackel upphämtas i färdkoppen, varefter linolja och terpentin tillsattes tills den önskade tjockleken erhöles. Limfärg använ-des endast till likkistor, och då smältes limmet vanligen i en li-ten gryta som ställdes över elden varefter inblandades kimrök om

12)

ACC. N:R M. 12665:13.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

13

tills lagom tjock färg erhöills,skulle kistorna däremot vara vita
användes krita i limmet.

De gamla målarna använde vanligen mjölk till sina ådringar ända
till så långt fram som 1887 då undertecknad kom i målarelära.

Denne mästare hette Emil Theodor Torell och var född i Nydala soc-
ken.Men många använde även surt dricka "Öl" samt även pilsner
till bindemedel.Ovanpå ådringen användes alltið fernössa.

När annilinfärgerna började användas på min trakt kan jag ej ge
någon upplysning om.Under mitten av 1800 talet gjorde målarna all-
tid sina penslar själva och materialet var till s.k. bättre pens-
lar var alltid svinborst,men till sämre penslar användes även ta-
gel. Aven s,k, Tattare tillverkade penslar som såldes inte bara
till målare utan även till allmogen detta var ju i regel s,k,
kritborstar vilka användes när kvinnorna skulle krita spisarna.

13 Lönåsa Hultsjö i april 1953

Joh. Sjöquist.